

Limieten voor processtukken in hoger beroep: wat valt er te schrappen?

N.E. GROENEVELD-TIJSSENS*
EN S.A.L. VAN DE SANDE**

1. Inleiding

Met ingang van 1 april 2021 bevatten de landelijke procesreglementen voor civiele dagvaardingszaken en voor verzoekschriftprocedures in handels- en insolventiezaken bij de gerechtshoven limieten voor het aantal pagina's van processtukken.¹ De memorie van grieven en de memorie van antwoord in dagvaardingszaken mogen dan niet meer dan 25 pagina's beslaan.² Ditzelfde geldt voor het beroepschrift en het verweerschrift in verzoekschriftprocedures.³ Voor andere processtukken in hoger beroep geldt vanaf 1 april 2021 een maximumomvang van 15 pagina's. In december 2020 heeft de Raad voor de rechtspraak de wijzigingen van de procesreglementen aangekondigd. De verontwaardiging in de advocatuur was natuurlijk groot.⁴ Menig advocaat sprak van betutteling en stelde dat deze paginabeperking niet in overeenstemming is met het recht.⁵ In deze bijdrage benaderen wij de kwestie vanuit een andere invalshoek.

In dit artikel gaan wij in op de vraag hoe de advocatuur – met het appelprocesrecht in het achterhoofd – in praktische zin kan omgaan met het aanstaande pagina-plafond (par. 4). Kort en goed: hoe schrijf je een processtuk van minder dan 25 pagina's zonder concessies te doen op juridisch-inhoudelijk vlak? Voor het geval dat niet lukt, anticiperen wij op de (toepassing van de) mogelijkheid om het hof te vragen om toestemming om een processtuk van een grotere omvang in te dienen (par. 5) en op de gevolgen van een overschrijding van de maximumomvang. Ook wij ontkomen echter niet aan het maken van enkele opmerkingen over de aanleiding van de invoering van de maximumomvang

(par. 2) en over de risico's van (te) lange processtukken (par. 3).

2. Aanleiding

Over de aanleiding voor de invoering van een limiet voor de omvang van processtukken meldt de Raad voor de rechtspraak het volgende:

'De limieten worden ingevoerd om de omvang van procesdossiers beheersbaar te houden. Door steeds grotere processtukken neemt de behandeltijd per zaak toe, wat leidt tot druk op doorlooptijden. Verder hebben te lange processtukken ongewenste gevolgen voor partijen, raadsheer én advocaat. De raadsheer en advocaat van de wederpartij zijn te veel tijd kwijt met het lezen en doorgronden van een te lang processtuk. Het risico bestaat dat het gerechtshof belangrijke details over het hoofd ziet of de stukken anders uitlegt dan partijen. Het beginsel van hoor en wederhoor komt onder druk als de wederpartij het zich financieel niet kan veroorloven om haar advocaat extra tijd te laten besteden aan de reactie op een te lang processtuk. Kernachtige processtukken zijn daarom in het belang van een tijdige, zorgvuldige rechtspraak en van allen die daarbij betrokken zijn.'⁶

De Raad voor de rechtspraak heeft kennelijk geconstateerd dat processtukken steeds langer worden. Een overtuigende, objectieve en cijfermatige onderbouwing van dit onderbuikgevoel (dat ook bij De Vries en

* Mr. dr. N.E. Groeneveld-Tijssens is cassatieadvocaat bij AKD N.V. en is tevens verbonden aan Tilburg University.

** Mr. dr. S.A.L. van de Sande is eveneens cassatieadvocaat bij AKD N.V. en is daarnaast verbonden aan Radboud Universiteit Nijmegen.

1. Zie www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Per-1-april-limiet-aan-lengte-processtukken-bij-de-civiele-afdelingen-gerechthoven.aspx.

2. Zie art. 2.11 Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven (twaalfde versie, april 2021). In octrooizaken mogen de stukken veel langer zijn, zie art. 9.5.1.

3. Zie art. 1.1.1.5 Procesreglement verzoekschriftprocedures handels- en insolventiezaken gerechtshoven (dertiende versie, april 2021).

4. Vgl. 'Limiet op processtukken in civiele zaken: maximaal 25 pagina's', www.advocatie.nl, 16 december 2020 en de opinie van N. de Boer, M. Janssen & C. Janssens, 'Limiet aan lengte processtukken: 1 aprilgrap?', *Advbl.* 2021, afl. 1.

5. Zie ook de adviezen van de adviescommissie burgerlijk procesrecht en de adviescommissie intellectuele eigendom van de Nederlandse Orde van Advocaten van 8 februari 2021 (www.advocatenorde.nl) en de opinie van W. Pors, 'Beperking van processtukken in hoger beroep is onrechtmatig', *Het Financieele Dagblad* 1 februari 2021.

6. www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Per-1-april-limiet-aan-lengte-processtukken-bij-de-civiele-afdelingen-gerechthoven.aspx. Zie ook: R.J.B. Boonekamp, 'De uitdijning van civiele processtukken en het luisterend oor van de rechter', in: R. de Bock, R. Klomp & E. Schaafsma-Beversluis (red.), *Voor Daan Asser*, Deventer: Wolters Kluwer 2020, p. 31-37.

Boonekamp bestaat⁷) ontbreekt echter. Barkhuysen wees er in *NJB* recent op dat er ook geen duidelijke oorzakenanalyse ten grondslag ligt aan de maatregel.⁸ Hij pleit ervoor die alsnog uit te voeren voordat tot ingrijpende maatregelen wordt overgegaan. Hij vraagt zich ook af of de stukken langer zijn geworden omdat het recht en de samenleving complexer zijn geworden of dat lange processtukken worden ingegeven door de angst voor aansprakelijkheid dan wel een commercieel belang. Vranken voerde eerder al zo'n analyse uit voor de toenemende omvang van processtukken in cassatie.⁹ Hij kwam in 2018 tot de conclusie dat er niet één duidelijke oorzaak voor de toename is aan te wijzen, maar dat er diverse en deels diffuse oorzaken in het spel zijn. De kans is groot dat dit ook geldt voor de oorzaken van de uitdijende processtukken in hoger beroep.¹⁰

3. De risico's van te lange processtukken

In een bijdrage met de titel 'De uitdijing van civiele processtukken en het luisterend oor van de rechter' schetste Boonekamp de risico's van onnodig wijldropige processtukken.¹¹ Boonekamp heeft het dan bijvoorbeeld over processtukken die heel veel feitelijke informatie verschaffen terwijl die informatie voor de beoordeling van het geschil helemaal niet relevant is:

'Een trend is in dat verband dat niet alleen de gehele correspondentie voorafgaande aan de procedure wordt overgelegd – soms een correspondentie van maanden of zelfs jaren – maar dat al die brieven in het processtuk achter elkaar in chronologische volgorde worden geciteerd. In de loop van het processtuk wordt nogal eens tot twee, drie of vier keer toe min of meer hetzelfde in verschillende toonaarden aangevoerd. Details, formaliteiten en kwesties die niet de kern van de zaak betreffen worden soms pagina's lang uitgesponnen.'

Het risico is groot dat dit soort processtukken de behoorlijke rechtspleging in gevaar brengt. Boonekamp wijst erop dat de werkdruk bij rechters hoog is. De tijd die aan een zaak kan worden besteed, is beperkt. Daardoor zullen 'onnodig wijldropige processtukken' al gauw niet anders dan min of meer 'diagonaal' (kunnen) worden gelezen op zoek naar relevante informatie, aldus Boonekamp. Als de zaak wordt behandeld door een ervaren rechter, bestaat het gevaar dat hij relevante informatie in het 'zoekplaatje' van het processtuk over het hoofd ziet. Als de zaak wordt behandeld door een minder ervaren rechter, bestaat het gevaar dat de rechter de kern van de zaak niet uit het processtuk weet te halen doordat hij 'verdrinkt' in de hoeveelheid woorden, aldus nog steeds Boonekamp. Hij wijst er verder op dat ook de wederpartij nadeel kan ondervinden van 'onnodig wijldropige processtukken'.¹²

De keerzijde van de medaille is dat aan het weglaten van informatie ook risico's kleven. Als een bepaalde stelling niet voldoende gemotiveerd is, kan de stelling immers worden gepasseerd of verkeerd worden begrepen. Ook kan informatie die wellicht vanuit juridisch oogpunt kan worden gemist, een bepaalde kleuring aan de zaak geven die bij de oordeelsvorming van de rechter (al dan niet impliciet) toch een rol speelt. Verder komt het natuurlijk voor dat advocaten uit tactische overwegingen voor verschillende ankers gaan liggen. Als die kleuring en/of tactiek achterwege blijft, kan dat gevolgen hebben voor de uitkomst van de procedure. Het is dus de kunst voor de opsteller van processtukken om hierin een middenweg te vinden, waarbij vanzelfsprekend een rol speelt hoe de zaak in eerste aanleg uit de verf is gekomen.

4. Procederen in hoger beroep: 'in de grieven ligt het recht'

De Raad voor de rechtspraak stelt dat processtukken in hoger beroep korter moeten zonder aan te geven waar het korter kan. In deze paragraaf bespreken wij procesrechtelijke leerstukken die bepalend zijn voor het antwoord op de vraag welke informatie kan worden weggelaten in hoger beroep. Begrip van hoe rechterlijke oordeelsvorming in haar werk gaat, is immers, zoals Boonekamp al constateerde, onontbeerlijk voor het opstellen van een processtuk en, meer in het bijzonder, voor het maken van keuzes over het weergeven dan wel weglaten van informatie.¹³

4.1. De negatieve zijde van de devolutieve werking

Het adagium *in de feiten ligt het recht* gaat natuurlijk ook op voor hoger beroep, maar dat ligt anders dan in eerste aanleg. De herkansingsfunctie van het hoger beroep wordt namelijk beperkt door het petitum en het grievenstelsel. Wat betekent dit stelsel concreet voor de feiten? Het hof is gebonden aan de vaststelling van de feiten door de rechter in eerste aanleg voor zover tegen die feitenvaststelling geen grieven zijn gericht.¹⁴ In de praktijk zien wij regelmatig dat de memorie van grieven wordt ingeleid met een (uitgebreide) uiteenzetting van de feitelijke gang van zaken, terwijl er tegen de vaststelling van de feiten door de rechtbank niet (ook niet verborgen) wordt gegriefd. Zo'n inleiding kan dus – in elk geval vanuit procesrechtelijk oogpunt – worden gemist. Een vaak gehoord argument voor handhaving van zo'n inleiding is dat het voor de 'kleuring van de zaak' van belang kan zijn om de feiten op een bepaalde wijze te presenteren. Als het goed is, is die kleuring echter al in eerste aanleg gegeven. Dit argument miskent dat de appelrechter beschikt over de processtukken en het vonnis uit de eerste aanleg op het moment waarop hij zich inhoudelijk over de zaak

7. Zie F.J. de Vries, 'Verkorting van processtukken', *NTBR* 2019/29 en Boonekamp 2020.

8. T. Barkhuysen, 'Intelligent omgaan met lange processtukken', *NJB* 2021/1.

9. J.B.M. Vranken, 'De omvang van cassatiestukken in civiele zaken', *NJB* 2018/997.

10. Zie hierover ook De Vries 2019.

11. Boonekamp 2020.

12. Zie in vergelijkbare zin De Vries 2019.

13. Boonekamp 2020.

14. Zie bijvoorbeeld HR 20 november 2009, *RvdW* 2009/1363 (*X/Schreurs*).

gaat buigen. Hierdoor houdt hij – uitgaande van een efficiënte werkwijze – de inleiding uit de memorie hooguit naast het vonnis om te scannen of er geen sprake is van een verborgen grief tegen de feiten. Wat ons betreft, zou de memorie van grieven dan ook moeten worden opgesteld met het voorgaande in het achterhoofd en met focus op de grieven. Die grieven kunnen uiteraard over de feiten gaan, maar als dat niet zo is, dan scheelt het afzien van een inleiding waarin het feitenrelaas opnieuw uitvoerig uit de doeken wordt gedaan, toch al gauw een substantieel aantal pagina's.

4.2. De positieve zijde van de devolutieve werking

Als een grief slaagt, brengt de positieve zijde van de devolutieve werking mee dat de appelrechter ambtshalve de in eerste aanleg door geïntimeerde aan de orde gestelde, maar destijds buiten behandeling gelaten of verworpen stellingen of weren (opnieuw) behandelt.¹⁵ Doelstelling van die positieve zijde is om de geïntimeerde in hoger beroep 'dubbel werk te besparen doordat hij binnen het door de grieven ontsloten gebied niet alles hoeft te herhalen wat hij in verband met de door appellante aangevoerde grieven in eerste aanleg heeft gesteld; hetzelfde geldt voor appellant voor zover hij deze stellingen in eerste aanleg heeft betwist'.¹⁶ In de memorie van antwoord hoeft de geïntimeerde dus niet zijn in eerste aanleg verworpen of onbesproken gelaten verweren te herhalen. Regelmatig wordt dat wel gedaan, al is het maar uit oogpunt van 'service' naar de appelrechter toe die dan niet hoeft te bladeren in de processtukken uit de eerste aanleg. Het gebeurt ook om te benadrukken dat de vordering na het slagen van de grieven niet meteen kan worden toegewezen en om te voorkomen dat de appelrechter verweren over het hoofd ziet. Juridisch noodzakelijk is het in elk geval niet en als de advocaat van de geïntimeerde wil voorkomen dat de appelrechter een verweer onbesproken laat, kan hij een korte opsomming geven van de relevante stellingen en verweren onder verwijzing naar de vindplaats in het desbetreffende processtuk uit de eerste aanleg.¹⁷ Ook dat leidt al snel tot een besparing van enkele pagina's.

4.3. Essentiële stellingen

Ten slotte wijzen wij op het cassatietechnische begrip 'essentiële stellingen'.¹⁸ Volgens vaste rechtspraak hoeft de rechter niet op alle door de procespartijen ter ondersteuning van hun standpunt aangevoerde stellingen en argumenten in te gaan. Een min of meer terloops geponeerde stelling hoeft de rechter niet gemotiveerd te verwerpen.¹⁹ In het verlengde daarvan hoeft een procespartij ook niet elke letter uit de processtukken van de wederpartij en het vonnis van de rechtbank uitvoerig te betwisten. Een (gemotiveerde) betwisting

is niet nodig als de desbetreffende stellingen buiten het door de grieven ontsloten gebied vallen dan wel überhaupt niet relevant zijn voor de beoordeling van de toewijsbaarheid van de vordering of het verzoek. Partijen doen er, zeker na 1 april 2021, dan ook goed aan om niet te veel aandacht te besteden aan stellingen waarvan op voorhand duidelijk is dat ze niet essentieel zijn.

4.4. Uniformiteit van de opmaak van processtukken

Geen uitkomst biedt overigens het aanpassen van de opmaak van processtukken. Uit de nieuwe procesreglementen blijkt dat er per 1 april 2021 ook regels gelden voor de opmaak.²⁰ Voor alle memories geldt een minimale lettergrootte in een courant lettertype (zoals Times New Roman, Courier of Arial) van 11 punten (voetnoten 9 punten) en een minimale regelafstand van 1, met marges boven, onder, links en rechts van ten minste 2,5 cm op A4-formaat. Op het eerste gezicht komt dit nogal wantrouwend over in de richting van de advocatuur. Tegelijkertijd kunnen wij ons voorstellen dat het de gelijke behandeling van gevallen ten goede komt en het veel discussie daarover voorkomt. Want wat als de ene partij met lettergrootte 10 binnen het paginaplafond blijft, terwijl de andere partij er – met hetzelfde aantal woorden – overheen gaat omdat hij lettergrootte 11 gebruikt? Dit roept overigens wel de vraag op of de hoven niet beter een maximaal aantal woorden in plaats van pagina's hadden kunnen voorschrijven, maar dat terzijde.

In vergelijking met het Hof van Justitie van de Europese Unie – waar ook limieten gelden voor processtukken – gaan de hoven in elk geval minder ver in hun voorschriften over de opmaak. Uit het document 'Praktische Aanwijzingen voor de Partijen Inzake bij het Hof Aangebrachte zaken'²¹ blijkt dat het Hof van Justitie de opmaak van processtukken verder uniformeert. Zo moeten alle punten van de memorie doorlopend en in oplopende volgorde worden genummerd en mag elke bladzijde niet meer dan 1500 tekens bevatten. Toch valt niet te verwachten dat hoven straks worden overspoeld met memories waarin doorlopende lappen tekst zijn opgenomen. Het aantal pagina's dat daarmee wordt gewonnen is minimaal, terwijl een degelijke opmaak doorgaans niet bijdraagt aan de leesbaarheid van het stuk, de overtuigende werking die daarvan uitgaat en – ook niet onbelangrijk – het humeur van de raadsheer.

5. Verzoek om grotere omvang toe te staan

Op grond van de tweeconclusieregel mogen de grieven (of gronden als het om een verzoekschriftprocedure gaat) niet later dan in de memorie van grieven (of in

15. HR 21 december 1990, NJ 1991/233; HR 22 november 1991, NJ 1992/135 en 192; HR 6 november 1998, NJ 1999/116; HR 3 juni 2016, NJ 2016/357; HR 27 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:2790.

16. Asser Procesrecht/Bakels, Hammerstein & Wesseling-van Gent 4 2018/81.

17. Zie in die zin ook Asser Procesrecht/Bakels, Hammerstein & Wesseling-van Gent 4 2018/178.

18. Zie bijvoorbeeld HR 19 april 2019, ECLI:NL:HR:2019:640.

19. Asser Procesrecht/Korthals Altes & Groen 7 2015/188.

20. Zie art. 2.11 Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven en art. 1.1.1.5 Procesreglement verzoekschriftprocedures handels- en insolventiezaken gerechtshoven.

21. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32020Q0214\(01\)&from=NL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32020Q0214(01)&from=NL).

het beroepschrift) worden aangevoerd.²² Als de advocaat voorziet dat hij meer pagina's nodig heeft voor zijn grieven of gronden dan het maximum van 25, dan zal hij het hof dus moeten verzoeken om een memorie van een grotere omvang toe te staan. Het is de vraag hoe hoven zullen omgaan met een dergelijk verzoek. Het procesreglement bepaalt slechts dat het verzoek gemotiveerd moet zijn en dat bijvoorbeeld de juridische of feitelijke complexiteit van een zaak grond kan zijn voor het maken van een uitzondering.²³ Het valt te verwachten dat die complexiteit enigszins moet worden toegelicht. Los van een toelichting op de inhoud van de zaak zouden aanknopingspunten kunnen zijn gelegen in de omvang van het vonnis in eerste aanleg (en het aantal grieven tegen overwegingen uit dat vonnis), de aard van de zaak, de hoeveelheid verweer, de omvang van het procesdossier in eerste aanleg, enzovoort.²⁴ Voor een grotere omvang kan ook aanleiding bestaan als een advocaat het in hoger beroep over een andere of aanvullende juridische of feitelijke boeg wil gooien dan in eerste aanleg. Als een advocaat verwacht met een relatief geringe overschrijding van 25 pagina's te kunnen volstaan, kan het zinvol zijn om het verzoek tot die te verwachten overschrijding te beperken. Stel nu dat de appelrechter negatief beslist op het verzoek om een grotere omvang van het processtuk toe te staan. Kan daar dan nog in cassatie over worden geklaagd? Met andere woorden: levert een afwijzing van een verzoek om een grotere omvang van een processtuk toe te staan een rolbeschikking of een tussenuitspraak op? Naar vaste rechtspraak is voor beantwoording van de vraag of sprake is van een rolbeschikking of een arrest/beschikking niet de vorm maar de inhoud van die beslissing bepalend.²⁵ Beslissingen die slechts strekken ter bevordering van een behoorlijke rechtspraak en ter verzekering van een geregelde loop der zaken, worden als rolbeslissing gekwalificeerd. Beslissingen die ingrijpen in de rechten of belangen van een procespartij, worden gekwalificeerd als tussenarrest/beschikking, waartegen – in principe tegelijk met het eindarrest/de eindbeschikking – cassatie kan worden ingesteld. Verdedigbaar lijkt ons dat een afwijzing van een verzoek om een grotere omvang van een processtuk toe te staan, moet worden aangemerkt als een tussenarrest of -beschikking, zeker als het gaat om de eerste conclusie in hoger beroep, gelet op de tweeconclusieregel.²⁶ Of een cassatieklacht inhoudelijk kans van slagen heeft, is natuurlijk een tweede vraag.

6. Ongeoorloofde omvangoverschrijdingen

Wat is rechtens als de memorie van een partij langer is dan het paginaplafond toestaat, terwijl geen verloff

is verleend voor het indienen van een langere memorie dan wel dat verloff is geweigerd? Volgens de procesreglementen wordt de memorie dan geweigerd en kan de partij in kwestie dan uiterlijk binnen twee weken een memorie indienen die het maximumaantal pagina's niet overschrijdt. Op deze manier hebben partijen zelf de gelegenheid om de memorie tot aanvaardbare proporties terug te brengen. Deze werkwijze ligt voor de hand, omdat het onaanvaardbaar zou zijn als de rolraadsheer zelf zou gaan snoeien in de memorie, bijvoorbeeld door een teveel aan pagina's of bepaalde stellingen buiten beschouwing te laten. De procesreglementen laten echter (naar wij aannemen: bewust) in het midden wat er gebeurt als een gegeven herstellmogelijkheid niet wordt benut, dat wil zeggen, als twee weken later opnieuw een memorie wordt ingediend die te lang is. Hier wreekt zich dat de onderhavige paginabeperking niet is gestoeld op een wettelijke bepaling die voorziet in een concrete sanctie, zoals het buiten beschouwing laten van het stuk. Ook de procesreglementen laten het aan het beleid van de rolraadsheer om op te treden tegen de aanhoudende overtreder. Wij gaan ervan uit dat de rolraadsheer aansluiting zal zoeken bij de eisen van een goede procesorde alsook bij artikel 19 lid 2 en artikel 20 lid 1 en 2 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv). Zo nodig zal hij maatregelen treffen, die niet noodzakelijkerwijs bestaan in het buiten beschouwing laten van het gehele stuk (vgl. ook de mogelijkheden in de sfeer van de proceskosten, art. 237 lid 1 Rv). De weigering van alle grieven omdat de memorie een paar pagina's te veel beslaat, zou zich bijvoorbeeld slecht verdragen met artikel 347 lid 1 Rv.²⁷

7. Slotsom

De praktijk zal moeten uitwijzen hoeveel 'last' procespartijen in praktisch opzicht zullen ondervinden van de limieten die gelden vanaf 1 april 2021. Enerzijds verwachten wij dat het paginaplafond van 25 pagina's – in zaken die feitelijk of juridisch niet bijzonder complex zijn – geen wezenlijke problemen zal opleveren, mits de advocaat onnodige herhalingen voorkomt en zich concentreert op de kern. Anderzijds zal – in zaken van bovengemiddelde complexiteit – veel afhangen van de ruimhartigheid waarmee de rolraadsheer verzoeken om een grotere omvang zullen beoordelen en de eisen die zij stellen aan de motivering van dergelijke verzoeken. In elk geval kijken wij uit naar de eerste arresten van de Hoge Raad waarin de juridische houdbaarheid van de paginabeperking, de afwijzing van verzoeken om een grotere omvang toe te staan en de weigering van (delen van) processtukken ter discussie zullen worden gesteld.

22. Zie art. 347 lid 1 Rv.

23. Zie art. 2.11 Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven en art. 1.1.1.5 Procesreglement verzoekschrift-procedures handels- en insolventiezaken gerechtshoven.

24. Vgl. een uitspraak van het Zwitserse *Bundesgericht* van 10 juli 2017, zaaknummer 9C_440/2017, raadpleegbaar via 9C_440/2017 19.07.2017 - Schweizerisches Bundesgericht (bger.ch). Vgl. ook art. 8 uit de regeling Indicatieterieven in octrooizaken rechtbank Den Haag (versie 1 september 2020).

25. Asser Procesrecht/Korthals Altes & Groen 7 2015/65 onder verwijzing naar onder andere HR 17 februari 1995, NJ 1996/298.

26. Vgl. HR 5 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1908 (OvRAN/Staat).

27. Zie daarover uitgebreid W. Pors, 'Beperking van processtukken in hoger beroep onjuist en onacceptabel, IE-forum.nl, 4 januari 2021. Zie daarover ook adviezen van de adviescommissie burgerlijk procesrecht en de adviescommissie intellectuele eigendom van de Nederlandse Orde van Advocaten van 8 februari 2021 (advocatenorde.nl).